

Історія

УДК: 271.4-9:001.891](092)Мудрий Софрон
DOI: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2024.19.1.10>.

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ВЛАДИКИ СОФРОНА МУДРОГО У ДІЛЯНЦІ ІСТОРІЇ ЦЕРКВИ

ЄГРЕШІЙ Олег

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
кафедра історії України і методики викладання історії
факультету історії, політології і міжнародних відносин
вул. Шевченка 57, м. Івано-Франківськ, 76018, Україна
Івано-Франківська академія Івана Золотоустого
Науково-дослідний інститут історії Церкви
вул. Софрона Мудрого 22, м. Івано-Франківськ, 76019, Україна
e-mail: ludyna@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0639-910X>*

МУЖИК Ростислав

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
кафедра історії України і методики викладання історії
вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, 76018, Україна
Івано-Франківська академія Івана Золотоустого
кафедра богослов'я,
вул. Софрона Мудрого 22, м. Івано-Франківськ, 76019, Україна
e-mail: mrpmmm2001@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-5730-2442>*

Бібліографічний опис статті: Єгрешій О., Мужик Р. (2024). Основні напрямки наукових досліджень владики Софрона Мудрого у ділянці історії Церкви. *Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія*, (19), 116 - 126. doi: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2024.19.1.10>.

Анотація. У статті проаналізовано непересічну вагу внеску єпископа Івано-Франківського Софрона (Степана) Мудрого ЧСВВ у розвиток богословської думки Української греко-католицької церкви в цілому й досліджень історії українського християнства зокрема. Через аналітичну призму біографічних даних про владика Софрона було викладено основні віхи/етапи становлення його як повноцінного фахового еkleзіологічного історика. Також до уваги взяті та в достатній мірі розглянуті його ключові напрацювання історіографічного характеру й автобіографічні спогади власного життя, що дозволило синтетично викласти ряд вибраних позицій з

дослідницької спадщини для яскравого представлення феномену єпископа Софрона Мудрого як послідовника класичних католицьких концепцій богослов'я історії.

Ключові слова: богослов'я, історія християнства, історія Церкви, УГКЦ, дослідження.

Abstract. *The article analyzes the outstanding contribution of Bishop Sofron (Stepan) Mudryy of Ivano-Frankivsk to the development of theological thought of the Ukrainian Greek Catholic Church in general and the study of the history of Ukrainian Christianity in particular. Through the analytical prism of biographical data about Bishop Sofron, the main milestones/stages of his formation as a full-fledged professional ecclesiological historian are outlined. Also taken into account and sufficiently considered are his key developments of historiographical nature and autobiographical memoirs of his own life, which allowed to synthesize a number of selected positions from the research heritage for a vivid presentation of the phenomenon of Bishop Sophron the Wise as a follower of the classical Catholic concepts of theology of history.*

Keywords: *theology, history of Christianity, history of the Church, UGCC, research.*

Постановка проблеми. Нині особливого значення набуває вивчення спадщини світочів українського національного відродження кінця ХХ – початку ХХІ століття. Серед них, на наш погляд, почесне місце посідають ієрархи та провідники Української Греко-католицької Церкви (далі – УГКЦ), котрі в умовах падіння радянського тоталітарного атеїстичного режиму стали ініціаторами та очільниками глобального процесу її легалізації в межах України. У цьому контексті, варто відзначити владику Софрона Мудрого – єпископа-ординарія Івано-Франківського, який залишив по собі помітний слід в історії не тільки УГКЦ, а й став пізнаваною особистістю для цілого громадського, культурного та просвітницького простору нашої Батьківщини.

Розгляд різнопланової діяльності єпископа Софрона Мудрого характеризується суспільною, культурною, політичною та науковою актуальністю. На жаль, до цього часу не проведено жодного фундаментального дослідження, не існує нині й узагальнюючих праць, присвячених науковій спадщині цього релігійного діяча. Віриться, що на часі також наукові розробки, які розкриватимуть роль владики у суспільно-політичному, культурно-просвітницькому і релігійному житті Галичини й цілої України другої половини ХХ – поч. ХХІ ст.

Об'єктом дослідження є наукова діяльність владики Софрона Мудрого в галузі історії християнства в Україні.

Предметом дослідження – наукові праці єпископа Софрона Мудрого з історії Церкви в Україні.

Своєрідною археографічною **базою дослідження** є надзвичайно багатий науковий доробок владики Софрона Мудрого у галузі богослов'я, історії,

проповідництва та риторики, канонічного права тощо. Крім згаданих джерел неоціненну вартість мають записані інтерв'юерами спогади владики Софрона, задокументовані розповіді про його покликання. Тільки за допомогою такого комплексного підходу до вирішення поставленого завдання можна, на нашу думку, досягнути успіху в дослідженні багатого науково-богословського і пастирського доробку правлячого єпископа Івано-Франківської єпархії Української греко-католицької Церкви Софрона Мудрого.

Метою статті виступає аналіз наукової спадщини єпископа Івано-Франківської єпархії УГКЦ, професора, владики Софрона Мудрого ЧСВВ, зокрема розкриття його внеску у вивчення історії українського християнства.

Виклад основного матеріалу. Першим опублікованим фундаментальним дослідженням отця Софрона Мудрого у науковому історичному полі була його докторська дисертація в ділянці канонічного права «Перехід на інший обряд: з візантійсько-українського на латинський», захищена ним 1963 р. в Латеранському університеті в Римі (опублікована праця у 1973 р.). У дисертації автор ґрунтовно аналізує відмінності між східними християнськими обрядами у царині доктринальних постулатів, вділяє належну увагу генезису укладення уній протягом XI–XX ст., особливостям русько-українського обряду та трансформації його форм після Берестейської унії (1596 р.) та Замойського синоду (1720 р.). Автор фокусує увагу також на становищі української Церкви в Австро-Угорській імперії, зокрема її ролі і місцю на Другому Ватиканському соборі і т. п.¹

Будучи у статусі віце-ректора Української Колегії в Римі, доктор Софрон Мудрий видав «Нарис історії Української Папської Колегії святого Йосафата» (1984 р.)². Як зазначає професор Олег Каськів: «Це єдина монографія, яка досліджує майже 300 років перебування українських семінаристів в Римі на навчанні»³.

Готуючись до урочистого відзначення тисячоліття хрещення Руси-України 1988 р. Софрон Мудрий, будучи співробітником української секції «Радіо Ватикану», сам упорядкував і підготував до друку збірник україномовних радіо-проповідей. Їх, зокрема, виголосили: Папа Римський Іван-Павло II, архієпископ Мирослав-Іван кардинал Любачівський, секретар Конгрегації Східних Церков архієпископ Мирослав Марусин та отці василіани: Доротей Шимчій, Теодозій Янків, Софрон Мудрий та Ісидор Патрило⁴. Серед цих проповідей була низка матеріалів, що стосувалися історії християнства в Україні, які не просто повторювали вже відомі факти, а заповнювали прогалини

¹ Генік Любов. Доктор канонічного права Софрон Мудрий (ЧСВВ) – дослідник історії українського християнства. *Карпати: людина, етнос, цивілізація*. Івано-Франківськ, 2017–2018. Вип. 7–8. С. 309.

² Там само.

³ Каськів О. В. Наукова діяльність єпископа Софрона Мудрого. / *Scientific Journal Virtus*, 2019. С. 4. URL: https://www.academia.edu/40868890/THE_EDUCATION_ACCOMPLISHMENTS_OF_BISHOP_SOFRON_MUDRYJ (дата звернення: 28.10.2023); пор. Мудрий С. Нарис історії Української папської колегії Святого Йосафата. Українська папська колегія Святого Йосафата. Рим, 1984. С. 3–7.

⁴ Тисячоліття українського християнства. Радіопроповіді з Ватикану. Зібрав і підготував до друку доктор Софрон Мудрий, ЧСВВ. Рим : Вид-во оо. Василян, 1990. С. 373.

знань щодо таких постатей, як митрополит Ісидор Солунський, торкалися участі ієрархії Київської митрополії у Ферраро-Флорентійському соборі, проливали світло на відродження УГКЦ серед української діаспори і т. п.^{5 6}

1990 року в Римі вийшов обмеженим тиражем короткий підручник для студентів Українського католицького університету імені святого папи Клементя «Нарис історії Церкви в Україні», авторства отця-доктора Софрона Мудрого за яким вчилися студенти-богослови, історики й релігієзнавці в Україні на початку 90-х рр. ХХ ст. Ще за життя єпископа Софрона книга перевидавалася чотири рази, останнє – 2010 р. у видавництві «Місіонер» м. Жовква⁷.

Івано-франківська релігієзнавиця, кандидат педагогічних наук Любов Геник, яка особисто була знайома із єпископом Софроном Мудрим, згадує його діяльність як викладача історії Церкви так: «Готуючи наукову програму й переглядаючи сотні наукових монографій і підручників з історії, я була приємно здивована його «Нарисом історії Церкви...» й спитала: «Як так сталося, що у Вас вийшов досить аргументований підручник з історії Церкви в Україні?». На це владика відповів: «До кожного абзацу підручника, де я описував якусь важливу подію з історії українського християнства, я мусив мати в руках документ латиною, грецькою чи церковнослов'янською або іншими мовами, щоб те, що я написав, відповідало юридичній точності»⁸. Ці спогади, на нашу думку, в особливий спосіб відзначають критичний підхід та незаангажованість владика Софрона як дослідника історії українського християнства і титанічність праці, яку він виконав.

Єпископ Софрон Мудрий був активним організатором та учасником наукових конференцій різних рангів. Можна назвати, зокрема, наступні конференції до яких мав предметне відношення священнослужитель: «Галицька митрополія і роль Церкви в історії України» (доповідь на Міжнародній конференції, присвяченій 1100-річчю міста Галича і ролі Галицької землі в державотворчих процесах України); «Кардинал Йосиф Сліпий і Ватикан» (доповідь на Всеукраїнській науковій конференції «Кардинал Йосиф Сліпий і сучасність: з нагоди 110-ї річниці від дня народження Глави УГКЦ кардинала Йосифа Сліпого, 11–12 жовтня 2002 р., Івано-Франківськ).

Робота доктора Софрона Мудрого «Нарис історії Церкви в Україні» є особливим твором у ділянці дослідження історії українського християнства. Нашим завданням не виступає конкретний аналіз книги відповідно до її змістового наповнення, адже із цим зразково справилася релігієзнавиця Любов

⁵ Каськів О. В. Наукова діяльність єпископа Софрона Мудрого. / Scientific Journal Virtus, 2019. С. 4. URL: https://www.academia.edu/40868890/THE_EDUCATION_ACCOMPLISHMENTS_OF_BISHOP_SOFRON_MUDRYJ (дата звернення: 28.10.2023)

⁶ Геник Любов. Доктор канонічного права Софрон Мудрий (ЧСВВ) – дослідник історії українського християнства. *Карпати: людина, етнос, цивілізація*. Івано-Франківськ, 2017–2018. Вип. 7–8. С. 309.

⁷ Каськів О. В. Наукова діяльність єпископа Софрона Мудрого. / Scientific Journal Virtus, 2019. С. 4. URL: https://www.academia.edu/40868890/THE_EDUCATION_ACCOMPLISHMENTS_OF_BISHOP_SOFRON_MUDRYJ (дата звернення: 28.10.2023); Мудрий С. Нарис історії Церкви в Україні / 4-те вид. Жовква: Місіонер, 2010. С. 3–5.

⁸ Геник Любов. Доктор канонічного права Софрон Мудрий (ЧСВВ) – дослідник історії українського християнства. // *Карпати: людина, етнос, цивілізація*. Івано-Франківськ, 2017–2018. Вип. 7–8. С. 310.

Геник⁹, для нас самоціллю є окреслення вибраних тематик монографії в порівнянні з рештою провідних науково-історичних дискурсів. Тут ми поверхнево розглянемо актуальні питання з історії Церкви в Україні в їх інтерпретації владикою Софроном Мудрим. На наш погляд, найбільш підходящими у цьому контексті будуть питання:

- поширення християнства на землях Русі-України;
- генезис феномену хрещення Володимира Великого;
- реакція Києво-Руського духовенства на Велику схизму 1054 року між Сходом і Заходом.

Проведемо короткий аналіз цих питань.

Поширення християнства на землях Русі-України

У вітчизняній історіографії християнства лише дослідник Михайло Брайчевський у монографії «Утвердження християнства на Русі» подав різні версії поширення християнства на українських землях з I ст. н. е.¹⁰ Українські історики діаспори Атанасій Великий, Ісидор Нагаєвський, Іван Ортинський і отець-доктор Софрон Мудрий детальніше зупинялися, крім андріївської, й на інших версіях поширення християнства в Україні до 988 р., зокрема розглядали святопавлівську, староримську, боспорську (або тмутараканську), візантійську, готську, хозарську, моравську (або кирило-методіївську) і болгарську версіях¹¹.

Владика Софрон Мудрий сам називає андріївську і святопавлівську версії, давньоримську та версію скито-сарматського християнства. Щоправда доктор Софрон Мудрий не згадує про проникнення християнства на територію по обидва боки Карпат¹². Деякі дослідники пишуть про християнство у Підкарпатському краю, яке прийшло сюди через розширення кордонів Римської імперії, прикордонну торгівлю та заслання сюди великої кількості перших християн¹³.

Доктор Софрон Мудрий є одним з небагатьох істориків, хто називає період поширення християнства на теренах сучасної України у III–IV ст. «готським». Він акцентує на конкретних аргументах для такої назви: завоюванні готами області Каппадокії в Малій Азії 276 р. н. е.; місіонерській діяльності каппадокійських полонених серед готів; заснуванні та діяльності Готської митрополії; участі християн зі Скіїї на I Вселенському соборі в Нікеї (325 р.). Звертає увагу владика також і на Боспорське царство, в якому за царя Торторсеса (277–308) близько 270 р. християнство стає державною релігією; акцентує увагу на регіонах Придністров'я та Подунав'я, де осіли вестготи,

⁹ Там само. С. 306–326.

¹⁰ Брайчевський М. Ю. Утвердження християнства на Русі /ред. М. В. Попович; АН УРСР, Ін-т археології. Київ : Наукова думка. 1988. С. 10–77.

¹¹ Нагаєвський І. Кирило-Методіївське християнство в Русі-Україні. Рим : Вид-во оо. Василіян, 1954. С. 176; Лужницький Г. Українська Церква між Сходом і Заходом: нарис історії Української Церкви. Філадельфія : Накладом Союзу Українців-Католиків «Провидіння», 1954. С. 17–41; Ортинський І. Хрищення, хрест та харизма України. Рим – Мюнхен – Фрайбург : Вид-во оо. Салезіян «Logos», 1988. С. 198; Мудрий Софрон. Нарис історії Церкви в Україні. Рим – Львів : Вид-во оо. Василіян, 1995. С. 11–19.

¹² Мудрий Софрон. Нарис історії Церкви в Україні. Рим – Львів : Вид-во оо. Василіян, 1995. С. 30.

¹³ Федорів Ю. Історія Церкви в Україні. Торонто, 1967. С. 18–20.

серед яких місіонером був учень Єроніма Стридонського, перекладач Святого Письма готською мовою (бл. 386 р.), єпископ готів Ульфїла¹⁴. Варто зауважити, що єпископ Софрон Мудрий вичерпно не дослідив розвиток християнства серед антів (чому є напевно відповідні причини), проте він робить певні узагальнюючі твердження про те, що християнство серед антів у VII–VIII ст. уже ймовірно існувало^{15 16}.

Генезис феномену хрещення Володимира Великого

Розглядаючи події 988 р., доктор Софрон Мудрий перелічує деякі версії (римську, візантійську, тмутараканську, моравську) щодо запрошення християнської ієрархії до Києва, проте він послідовно підтримує болгарську теорію, перелічуючи такі аргументи: уживання староболгарської мови від самих початків церковного життя як урядової мови в Церкві і початковий вплив болгарської церковної літератури на українську; візантійські джерела не згадують жодним рядком ані про патріарха, ані про єпископів, які би мали хрестити Україну 988 р. – напевно вважаючи Русь християнською; наявність якогось болгарського митрополита в Києві при перенесенні мощей святих князів Бориса і Гліба 1020 р.¹⁷ тощо.

Усе перелічене вище, а також однастайність у цьому питанні серед провідних дослідників історії Церкви – сучасників владики Софрона Мудрого підводить єпископа до наступного висновку – перша ієрархія (очевидно, що ще до 988 р.) була надана Київській Русі не Візантією, а Охридським патріархатом»¹⁸.

Реакція Києво-Руського духовенства на Велику схизму 1054 року між Сходом і Заходом

У своїй роботі доктор Софрон Мудрий розглядає ще одну важливу проблему, вичерпну відповідь на яку не дали попередні українські історики – яке було ставлення київської ієрархії до розколу 1054 р. між Римським Архієреєм та Константинопольським патріархом. Він дає свою однозначну опінію – ставлення київської ієрархії було дипломатично нейтральним, бо жоден із київських митрополитів-русичів – Іларіон (1051–1068?), Єфрем (1090–1096), Микола (1097–1102) чи грек Іван II (†1089) не виступив ані проти папи, ані з будь-якими антипапськими заявами. Тим більше, наголошує Софрон Мудрий, що київський митрополит Єфрем за розпорядженням папи Урбана II (1042–1088–1099) запровадив свято перенесення мощів св. Миколая, чудотворця Мирликійського в Київській митрополії і в освяченні храму св. Миколая у м. Барі (Італія), де й досі зберігаються його мощі¹⁹.

¹⁴ Генік Любов. Доктор канонічного права Софрон Мудрий (ЧСВВ) – дослідник історії українського християнства. *Карпати: людина, етнос, цивілізація*. Івано-Франківськ, 2017–2018. Вип. 7–8. С. 312.

¹⁵ Мудрий Софрон. Нарис історії Церкви в Україні. Рим – Львів : Вид-во оо. Василян, 1995. С. 32.

¹⁶ Там само.

¹⁷ Там само. С. 313.

¹⁸ Пор. Мудрий Софрон. Нарис історії Церкви в Україні. Рим – Львів : Вид-во оо. Василян, 1995. С. 57.

¹⁹ Генік Л. Я. Історія християнства : Католицизм : [у 2-х тт.]. Том 1 : Основні ідеї християнства. Івано-Франківськ : Тіповіт, 2012. С. 524.

Тобто, на думку владики Софрона Мудрого навіть інституційний розрив будь-яких відносин між Церквами Сходу і Заходу не завадили Києву залишатися «центральною гравцем» між ними та дотримуватися єдності настільки довго, як того потребували геополітичні обставини.

Компендіум наукового доробку єпископа Софрона Мудрого в галузі історії Церкви.

Попередньо сконцентрувавши увагу на вибраних питаннях, використовуючи методи аналізу і синтезу, компіляції джерел, праць і статей, які підготував єпископ Софрон Мудрий протягом 1963–1993 рр., а також доробком новочасних дослідників наукової спадщини владики (зокрема п. Любові Геник), можемо узагальнити:

1. Єпископ Софрон Мудрий – один із перших істориків Церкви в Україні, котрий на основі латинських, візантійських, церковнослов'янських і давньоруських хронік й літописів подає найповніший список версій поширення християнства на українських землях: андріївську, святопавлівську, староримську, східноготську, ранньовізантійську, тмутараканську, моравську (кирило-методіївську), богородичну (Аскольдову), версію хрещення Ольги. Владика сам послідовно відстоює болгарську версію Володимирового хрещення²⁰.

2. Владика Софрон Мудрий виділяє три історичні доби у періодизації історії Церкви на українських землях:

стародавню (I–VIII ст.):

перший період (I–III ст.);
другий період (III–IV ст.);
третій період (IV–VIII ст.);
перший (серед. VIII ст.–до X ст.);

середньовічну (VIII–XV ст.):

другий (1054–1303);
третій (1303–1448).
перший період (1448/1458–1596);

новітню (XVI–XX ст.):

другий період (1596–1721);
третій період (1721–1807/1838);
четвертий період (1807–1946, 1838–1918–1944).

3. Розглядаючи контрверсійне питання конфлікту Константинополя з Римом та поділу Церкви Христової 1054 р., єпископ Софрон Мудрий фактами й документами (вище нами зазначеними) доводить абстрагованість Київської митрополії від цього конфлікту та збереження її контактів з обома давніми катедрами буквально до Берестейського порозуміння включно²¹.

²⁰ Пор. Геник Любов. Доктор канонічного права Софрон Мудрий (ЧСВВ) – дослідник історії українського християнства. *Карпати: людина, етнос, цивілізація*. Івано-Франківськ, 2017–2018. Вип. 7–8. С. 318.

²¹ Мудрий Софрон. Нарис історії Церкви в Україні. Рим – Львів : Вид-во оо. Василіан, 1995. С. 37; Пор. Геник Л. Я. Історія християнства : Католицизм : [у 2-х тт.]. Том 1 : Основні ідеї християнства. Івано-Франківськ : Тіповіт, 2012. С. 524; Геник Любов. Доктор канонічного права Софрон Мудрий (ЧСВВ) – дослідник історії українського християнства. *Карпати: людина, етнос, цивілізація*. Івано-Франківськ, 2017–2018. Вип. 7–8. С. 319.

4. Розглядаючи історію Церкви Христової на українських землях, професор Софрон Мудрий вводить до історичних досліджень нові окремі імена діячів Київської митрополії, зокрема подає короткі біографічні дані та характеристику діяльності ієрархів Києво-Галицької Церкви, незалежно від їхньої національної й релігійної ідентичності, акцентуючи чия праця залишила більший слід в історії і пам'яті народу. У його дослідженнях натрапляємо на імена як відомих так маловідомих релігійних діячів: Кліма Смолятича, Петра Акеровича, Ісидора Солунського, Григорія Болгариновича, Михайла Рогози, Йосипа-Вельямина Рутського, Петра Могилу, Йосафата Кунцевича, Мелетія Смотрицького, Кипріяна Жоховського, Гедеона Четвертинського, Лева Кішку, Антона-Атанасія Шептицького, Пилипа Володковича, Антона Ангеловича, Йосафата Булгака, Михайла Левицького, Григорія Яхимовича, Андрея Шептицького, Йосифа Сліпого²² та багато ін.

5. Спираючись на загальноісторичний принцип об'єктивності, а також на канонічно-правові та юридичні документи, які існують і які знайшли попередні дослідники в галузі історії Церкви Софрон Мудрий, працюючи над докторською дисертацією, а згодом над «Нарисами з історії Церкви в Україні», вчений змінює оцінку багатьох подій історії на українських землях. Наприклад, можемо назвати такі кардинально нові твердження єпископа Софрона Мудрого:

➤ подає докази (участь єпископів) збереження зв'язків Київської і Галицької митрополій з Папою Римським через присутність їхніх ієрархів на Вселенських (IV Латеранському 1215 р.; I Ліонському 1245 р.; Константському 1414 р.; Ферраро-Флорентійському 1431–1449 рр.; II Ватиканському 1962–1965) та помісних соборах;

➤ вказує на те, що саме впровадження у практику рішень про рівність обрядів, духівництва та євхаристійне порозуміння, досягнуті на Ферраро-Флорентійському (XVII Вселенському) соборі в 1431–1449 рр., були запорукою збереження ідентичності українського християнства і народу та захисту його від латинізації й світського впливу. Проте зовнішні втручання у справи Київської митрополії призвели не до їх впровадження, а до арешту митрополита Ісидора, до її розподілу (що, на його думку, було закономірним явищем), а далі, все ж таки, до укладання Берестейського порозуміння 1596 р.;

➤ професор Софрон Мудрий одним із перших переклав з латинської мови на українську 33-и пункти Берестейської унії 1596 р. й наголошує на зовсім іншому їх трактуванні. Згідно з ним, те, що прописали українські єпископи до Папи Римського стало гарантією ідентичності українського християнського обряду та його народу, юридичних прав Київської митрополії в умовах іноземного панування й зберегло українців від втрати своєї етнічної належності.

²² Мудрий Софрон. Нарис історії Церкви в Україні. Рим – Львів : Вид-во оо. Василіан, 1995. С. 68, 76–80, 94–107, 109–110, 130–135, 152–156, 176–182, 225–230, 259–263, 329–341, 371–414. Пор. Генік Любов. Доктор канонічного права Софрон Мудрий (ЧСВВ) – дослідник історії українського християнства. *Карпати: людина, етнос, цивілізація*. Івано-Франківськ, 2017–2018. Вип. 7–8. С. 319.

Висновки. У пропонованій науковій статті ми не ставили за мету провести вичерпний всесторонній аналіз цілого доробку владики Софрона Мудрого у галузі історії українського християнства. Поза предметом дослідження залишилися, зокрема, такі теми, як погляд владики на феномен Берестейського возз'єднання; історичне значення Кобринського синоду 1626 р.; рецепція постанов Львівського провінційного синоду 1891 р. для життєдіяльності Греко-католицької Церкви тощо.

Варто узагальнити наступне:

1) Владика Софрон Мудрий прагнув неупереджено та незаангажовано оцінювати історичні події, спираючись на різнопланові джерела та переглядаючи усталені погляди відповідно до нових даних. Дослідницька діяльність Софрона Мудрого сприяла переосмисленню та поглибленню знань про історію Церкви в Україні на основі новаторського авторського підходу до аналізу джерел. Дослідження єпископа Софрона Мудрого мали важливе значення для подальшого розвитку історичної науки в Україні та вивчення церковної історії зокрема.

2) Сукупно праця єпископа Софрона Мудрого відзначається глибиною дослідження поставлених ним завдань та обґрунтованістю отриманих відповідей. Його доробок є фундаментальним для сучасної еkleзіологічної історіографії, оскільки вчений у багатьох аспектах перевершив здобутки попередників. Зокрема, він зосереджував увагу на дискусійних моментах історії християнства в Україні, пропонуючи нові концепції, руйнуючи усталені стереотипи. Таким чином, його праця мала велике значення для розвитку цієї галузі історичної науки.

3) Владика Софрон Мудрий залишив неоціненну спадщину для нащадків та майбутніх дослідників історії українського християнства, адже він став творцем міцних основ для подальшого розгляду історичних явищ чи подій, котрі потребують сучасного переосмислення у світлі останніх відкриттів та актуального контексту етнополітичної та конфесійної ситуації України й цілого світу.

Тим не менш, поза межами нашого дослідження залишився великий пласт матеріалу, що може стати предметом для подальших досліджень. Зокрема в особливий спосіб вартують уваги дослідників проповідницько-катехитична, гомілетична, релігійно-філософська, канонічно-правова та перекладацька спадщина Софрона Мудрого. У перспективі ці питання можуть стати темами для нових наукових статей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Брайчевський М. Ю. Утвердження християнства на Русі /ред. М. В. Попович; АН УРСР, Ін-т археології. Київ : Наукова думка. 1988. 259 с.
2. Генік Л. Я. Історія християнства : Католицизм : [у 2-х тт.]. Том 1 : Основні ідеї християнства. Івано-Франківськ : Тіповіт, 2012. 576 с.

3. Генік Любов. Доктор канонічного права Софрон Мудрий (ЧСВВ) – дослідник історії українського християнства. *Карпати: людина, етнос, цивілізація*. Івано-Франківськ, 2017–2018. Вип. 7–8. С. 305-326.
4. Каськів О. В. Наукова діяльність єпископа Софрона Мудрого. / *Scientific Journal Virtus*, 2019. 11 с. URL: https://www.academia.edu/40868890/THE_EDUCATION_ACCOMPLISHMENTS_OF_BISHOP_SOFRON_MUDRYJ (дата звернення: 28.10.2023);
5. Лужницький Г. Українська Церква між Сходом і Заходом: нарис історії Української Церкви. Філадельфія : Накладом Союзу Українців-Католиків «Провидіння», 1954. 723 с.
6. Мудрий С. Нарис історії Української папської колегії Святого Йосафата. Українська папська колегія Святого Йосафата. Рим : Вид-во оо. Василіан, 1984. 197 с.
7. Мудрий Софрон. Нарис історії Церкви в Україні. Рим – Львів : Вид-во оо. Василіан, 1995. 404 с.
8. Нагаєвський І. Кирило-Методіївське християнство в Русі-Україні. Рим : Вид-во оо. Василіан, 1954. 177 с.
9. Ортинський І. Хрищення, хрест та харизма України. Рим – Мюнхен – Фрайбург : Вид-во оо. Салезіян «Logos», 1988. 201 с.
10. Тисячоліття українського християнства. Радіопроповіді з Ватикану. Зібрав і підготував до друку доктор Софрон Мудрий, ЧСВВ. Рим : Вид-во оо. Василіан, 1990. 373 с.
11. Федорів Ю. Історія Церкви в Україні. Торонто, 1967. 364 с.

REFERENCES

1. Braichevsky M. Y. Establishment of Christianity in Russia / ed. M. V. Popovych; Academy of Sciences of the Ukrainian SSR, Institute of Archeology. Kyiv: Naukova Dumka. 1988. 259 p.
2. Henyk L. History of Christianity: Catholicism: [in 2 vols.]. Volume 1: Basic ideas of Christianity. Ivano-Frankivsk: Typovit, 2012. 576 p.
3. Henyk Lyubov. Doctor of Canon Law Sofron Mudryi (CSVV) is a researcher of the history of Ukrainian Christianity. Carpathians: man, ethnicity, civilization. Ivano-Frankivsk, 2017-2018. Issues 7-8. С. 305-326.
4. Kaskiv O. V. Scientific activity of Bishop Sophron Mudryi. / *Scientific Journal Virtus*, 2019. 11 с. URL: https://www.academia.edu/40868890/THE_EDUCATION_ACCOMPLISHMENTS_OF_BISHOP_SOFRON_MUDRYJ (accessed 10.28.2023);
5. Luzhnytsky G. The Ukrainian Church between East and West: An Essay on the History of the Ukrainian Church. Philadelphia: Imprint of the Union of Ukrainian Catholics "Providence", 1954. 723 p.
6. Mudryi S. Essay on the History of the Ukrainian Papal College of St. Josaphat. Ukrainian Papal College of St. Josaphat. Rome: Vydvo оо. Vasilian, 1984. 197 p.
7. Mudryi Sophron. An outline of the history of the Church in Ukraine. Rome - Lviv: The publishing house of the Basilians, 1995. 404 p.

8. Nagayevsky I. Cyril and Methodius Christianity in Rus-Ukraine. Rome: The publishing house of the Basilians, 1954. 177 p.
9. Ortynsky I. Baptism, the Cross and the Charism of Ukraine. Rome - Munich - Freiburg: The publishing house of the Salesians "Logos", 1988. 201 p.
10. Millennium of Ukrainian Christianity. Radio sermons from the Vatican. Compiled and prepared for publication by Dr. Sofron Mudry, OSBP. Rome: The publishing house of the Basilians, 1990. 373 p.
11. Fedoriv Y. History of the Church in Ukraine. Toronto, 1967. 364 p.

*Стаття надійшла до редакції 25.11.2023 р.
Стаття рекомендована до друку 17.12.2023 р*